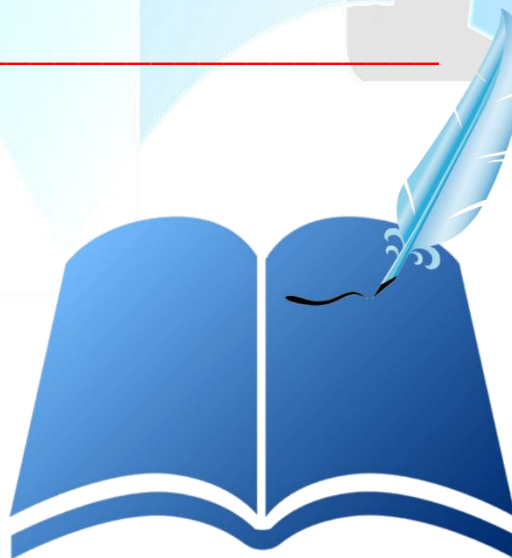

ABDULLA O'RIPOV IJODIY MEROSINING O'RGANILISH MASALALARI

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYA

2021-yil, 24 – mart, *Andijon*

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR NOMIDAGI
ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI**

**ABDULLA ORIPOV IJODIY MEROSINING
O'RGANILISH MASALALARI**

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYA

(Anjuman shoir Abdulla Oripov tavalludining 80 yilligiga bag'ishlanadi)

M A T E R I A L L A R I

Andijon – 2021

UDK 8085

BBK 83.3 (O'zb)

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2020 yil 13 fevraldagi 116-sonli buyrug'i ijrosini ta'minlash maqsadida Zahiriddin Muhammad Bobur nomidagi Andijon davlat universitetida O'zbekiston xalq shoiri, O'zbekiston qahramoni Abdulla Oripovning 80 yilligiga bag'ishlab o'tkazilgan «Abdulla Oripov ijodiy merosining o'rganilish masalalari» mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallaridan iborat.

To'plamda Abdulla Oripov ijodining o'rganilishi, shoir she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, asarlarining umuminsoniy ahamiyati, adabiy-estetik qarashlari hamda shoir ijodining adabiy ta'limning turli bosqichlarida o'qitilishi kabi masalalarni ilmiy-nazariy jihatdan o'rganishga e'tibor qaratilgan.

“Abdulla Oripov ijodiy merosining o'rganilish masalalari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy onlayn anjumani materiallari; / mas'ul muharrirlar Д. Қуронов., З.Мамажонов – Andijon, 2021. – 206 b.

Mas'ul muharrirlar:

Dilmurod Quronov

filologiya fanlari doktori, professor

Zokirjon Mamajonov

**filologiya fanlari bo'yicha falsafa
(Phd) doktori**

**To'plovchi va nashrga
tayyorlovchi:**

Zilola Eshanova

**filologiya fanlari bo'yicha falsafa
(Phd) doktori**

Tashkiliy qo'mita a'zolari:

- 1.Yuldashev A.S. – Andijon davlat universiteti rektori, professor
- 2.Rasulov B.M. – Andijon davlat universiteti prorektori, tarix f.d.
- 3.Quronov D.X. – Andijon davlat universiteti professori, f.f.d.
4. Mirzayeva S.R. – Andijon davlat universiteti professori, f.f.d.
5. Ulug'ov A. – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi
- 6.Yulchiyev Q. – Farg'ona davlat universiteti dotsenti
- 7.Mamajonov Z– Andijon davlat universiteti, o'zbek adabiyotshunosligi kafedراسi mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa (Phd) doktori
- 8.D.Abdullayeva – O'zbek adabiyotshunosligi kafedراسi dotsenti, f. f. n.
- 9.Eshanova Z.Q. – Andijon davlat universiteti, o'zbek adabiyotshunosligi kafedراسi v.b.dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa (Phd) doktori

Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardirlar.

АБДУЛЛА ОРИПОВ ШЕЪРИЯТИДА ДИАЛОГ: ТАСВИР ВА ИФОДА МУТАНОСИБЛИГИ

Матякупов Саъдулла Гаипович

Нукус давлат педагогика институти
филология фанлари номзоди, доцент.

Аннотация: мақолада А.Орипов шеърларида диалог ва уларнинг қўлланилиши ҳамда бадиий ифода қилишда ижодкор маҳорати масаласи назарий ва бадиий таҳлил қилинади.

Тягч иборалар: диалог, монолог, индивидуаллик, бадиий ифода, образлилик, бадиий тафаккур, фалсафий талқин.

Шеърятда нутқий ифода шакллари бир-бири билан тигиз муносабатга киришган ҳолда бадиий шартлиликни вужудга келтиради. Унда туйғу ҳамда онг мувозанатининг нисбий ижодий мустақилликка интилиши масала моҳиятини янада ойдинлаштиради. Зеро, назмда бадиий нутқ тадрижи мураккаб жараён сифатида намоён бўлиб, ўтиш шакллари (монологлашган диалог – диалоглашган монолог) хилма-хиллиги кузатилади. Адабий таҳлил ва эстетик идрокда мужассам эркинлик даражаси гоҳ нутқий ифода бошқарувини етакчи ўринга олиб чиқса, гоҳида риторик оҳангдошликни диққат марказига кўчиради. Шунга қарамасдан, лирик ифодада асосан монологлашган онг ўзаро муносабатлар баёнига асос бўлади.

«Лирика қандай шароитларда пайдо бўлади? Лирика инсон ўз шахсини таниган, ўзини шахс сифатида англаган, ўзини олам ичра бир одам деб билган ва ташқи, объектив оламга ўз шахси оламининг ойналари орқали қараган шароитда пайдо бўлади. Инсон ўз шахсини олам билан қиёслайди, гоҳо унга қарама-қарши кўяди, гоҳо ташқи олам билан туташ ва пайваста эканлигини кайд этади. Аммо ҳеч қачон олам қаршисида ўзини батамом унутиб қўймайди.

Олам билан бирлиги, бир бутунлигини тараннум этувчи, илҳомий дақиқалар, руҳий жазаванинг энг олий нуқталарида шоир шахси ўзлигидан хабар бериб туради» [1, 86-87].

А.Орипов шеърлари умуминсоний муаммолар талқини, уларни бадиий ифодалашдаги турли хил бадиий шакллар ҳамда ифода усуллари билан ўзига хослик касб этади. Шоир сермазмун шеърларининг воқеалар тафсилотида шакл ва мазмун мутаносиблигини таъминлашда мукамалликка эришади. Бу борада «Абдулла Орипов поэтик типларни шоирона тавсифлар воситасида гавдалантиради. Типларнинг характерли белгиларини улар намоён бўладиган ҳаётий ситуацияларда очади. Лекин бу ситуацияларни ниҳоятда ихчам тасвирлайди. Бундай типлар яратишга бўлган интилиш Абдулла Орипов шеърлятидаги кудратли дидактик йўналишдан туғилади, пайдо бўлади. Шеърлар ёрқин маънавий хулосалар билан якунланади. Шоир очикдан-очик тарбия билан шуғулланади. Шеърят тарбия билан ҳам жиддий ва қатъий шуғулланиши керак, деб ишонади» [5, 27].

Абдулла Орипов шеърлятида инсоннинг ўзини англаши, унинг фазилату иллатлари, тақдири, умуман бутун мураккаблиги бадиий талқин қилинади. Шоирнинг «Ҳаж дафтари» туркум шеърларида диний-маърифий масалалар ўзига хос тарзда ифода қилинган. Хусусан, «Ғийбат» шеърлида шундай сатрлар учрайди:

Дўзах йўлларидадан ўтаркан Расул,

Атрофига кўз ташлар эди дамодам.

Кимдир фарёд солиб йиғларди нукул,

Оташда ёнарди ўзга бир одам.

Йўлнинг канорида – шундоқ сарҳадда

Ўлимтик ер эди аллақандай зот.

Ногоҳ Расулulloҳ боқиб ҳайратда,

Жаброилга деди: – Бу кимдир, ҳайҳот! [2, 216].

Мазкур шеърда инсон ҳаёти, умри моҳияти Фоний ва Боқий дунё мутаносиблигида тасвирланади. Бу эса инсонни ўз ҳаёти, яшаш тарзи, ҳалолу ҳаромни англаши каби масалалар моҳиятини англашга чақиради. Аҳамият берсак, мазкур шеърда шоир асосий эътиборни Расулulloҳ назарида на фарёд солиб йиғлаётган («Кимдир фарёд солиб йиғларди нукул») на ўтда ёнаётган («Оташда ёнарди ўзга бир одам») одамга қаратмаган. Англашиладики, улар ўз умрида шунга муносиб тарзда ҳаёт кечиришган. Шунинг учун ҳам дўзах азобида қийналмоқда. Лекин Расулulloҳнинг ўлимтик еб турган «аллақандай зот» (инсоний қиёфаси йўқ)ни кўриб унинг қисматини тушунмай ҳайратга тушиши («– Бу кимдир, ҳайҳот!») китобхонни янада таажжубга солади. Шеърда тасвирланишича, «Йўлнинг канорида – шундоқ сарҳадда» яъни ҳатто дўзахга ҳам раво кўрилмаётган бу одамнинг кимлигини шоир Жаброил тилидан шундай тасвирлайди:

Жаброил айтдиким: – Бунда ҳар кимса,

Жазосин олгайдир қилмишига хос.

Ўлимтик егувчи бул банда эса,

Умрин ғийбат билан ўтказган, холос [2, 216].

Ушбу тасвирларда шоирнинг юксак даражадаги тафаккури ва бадиий маҳорати акс этади. Демак, ғийбат қилиш, инсонлар орасига нифоқ солиш кечирилмас гуноҳдир. Негаки, билмай бирор нотўғри ишга қўл уриш билан онгли равишда қилинган гуноҳ иш мутлақо бошқа нарса.

Муайян шоир лирикасининг ўзига хослиги ҳамиша инсон феномени психологик қирраларини тадқиқ қилишга мойиллик билан ўлчанади. Бу ўлчам талқин теранлашуви - поэтик тип шаклланишига замин ҳозирлайди.

Кутилмаган ва ғоятда фавқулодда фалсафий мушоҳадалар янгидан-янги мантиқий фикрларни юзага чиқаради. Унда шоир образи ва лирик қаҳрамон тимсоли ўзаро қоришиб кетади. Мукамал онг, тушунча ҳамда психикани тасвир йўсинига сингдириш, бадиий характер ҳаётӣ-мантиқий асосларини кучайтириш, моҳият ифода хусусиятларини топишга уриниш шоир шеърляти йўналишини белгилаб беради.

«Шеърлят ижтимоий ҳодиса сифатида инсоннинг руҳий моҳиятидан ибтидо олади. Шу маънода одамзоднинг ҳозирги ҳолга келиши, инсоннинг инсонга айланиши фақат ташқи омил – ташқи шарт-шароитларгагина боғлиқ жараён бўлмай, айна пайтда, ички омил – инсоннинг зоти билан, ундаги руҳий моҳиятнинг ижтимоийлик шаклида намоён бўлиши билан ҳам боғлиқдир... Шеърлят эса ана шу моҳиятнинг намоён бўлиш шаклларида биридир» [6, 14].

Шеърлятдаги диалоглар аксарият ҳолларда монологик нутқ замирида вужудга келади. Шеър мазмунида эса тафсилотдан кўра унинг моҳиятига ишора муҳим аҳамият касб этади. Унда руҳий таҳлил куюклиги ва тасаввур майдони кенглиги ўқувчини чуқур мулоҳазага чорлайди. «Абдулла Орипов ўз асарларида халқимиз дилидаги орзу-армонларни бадиий тасвирлаб, инсон руҳиятини мураккабликлари билан ифодалашга ҳаракат қилди. Шоир ўз шеърлятида шахс ва жамият руҳиятини олам ва одам ғам-ташвишларини, орзу умидларини, бахт-саодатини куйлайди» [4, 11].

Аён бўладики, ботиний зиддият характер табиатини белгилайди, ўз навбатида маънавий-ахлоқий фазилат ва иллатлар бадиий чамбарчаслик қонуниятини муқаррар ҳодисага айлантиради. Аслида изчиллик ва яхлитлик бир-бирини тўлдирувчи тушунчалар, унинг пойдеворини ички қарама-қаршиликлар тайин этади. А.Ориповнинг “Ҳаж дафтари” туркумига кирган барча шеърларида юқоридаги таъриф ўз аксини топади. Шоир ижодида шакл ва мазмун мутаносиблиги мукамал акс этади. Мазкур туркумдаги «Фарзанд»

шеърида ота ўз фарзанди камоли учун ҳар қандай ҳолатда ҳам ўзидаги маънавий қийноқларни енгиб ўтиши тасвирланади.

Бир куни ранжитди отани фарзанд,
Ота ўз уйидан бош олиб кетди.
Лекин Аллоҳ меҳри бўлиб сарбаланд,
Ота Маккатуллоҳ васлига етди...

Каъбани сиғинар экан кекса чол,
Армонин ошкора айтди оламга.
Деди: – Ибодатим бўлса ҳам увол,
Фақат саодат бер ўша боламга [2, 205].

А.Орипов шеърларида бутун башариятга хос қадриятлар, инсон тақдири ва камолоти, ҳаром ва ҳалол моҳияти каби маънавий-маърифий муаммолар диний-маърифий тушунчалар билан ифода қилинади. Мазкур шеърлар инсонга муайян маънода ўз таъсирини ўтказди, асар мазмунидан ўзига тегишли хулоса чиқаришга чорлайди. Зеро, «Шеъриятда инсон юрагининг сир-асрори акс этади. Инсон юрагининг сирли томони шундаки, у дунёга аввал бошданок забт этилган ҳолда келади. Шунинг учун нон деб йиғламайди у, обрў деб ўкинмайди. Юрак – ғойибдан келиб ичимизга ўрнашган элчи. У, алалоқибат, ўша ғойибнинг иродасига бўйсунди. Шеърият эса ичимиздаги элчиларнинг хос суҳбатидир» [3, 33].

Кўринадикки, шеъриятда диалог ва монолог ифода аниқлигини етакчи усул даражасига кўтаради. Семантик-синтактик муносабатлар тизими нутқий таъсирнинг ижтимоий амалиётини анча теранлаштиради. Эътиборли жиҳати шундаки, мазкур ҳолатда ижодкор индивидуал услуби орқали намоён бўлган

риторик шакл бадий идрокнинг кенгайишига замин ҳозирлайди. А.Орипов шеърларидаги диалогик талқин моҳиятида инсон ҳаёти маъноси ва умр моҳияти хусусидаги ўй-мушоҳадалар, инсон шаънининг фалсафий асосларини бадий тадқиқ этиш етакчилик қилади. Шоир шеърларида инсон феъл-фаоляти орқали намоён бўлган одамийлик ва ғайриинсонийликнинг ижтимоий-психологик омилларига эътибор қаратган ҳолда олам ва одам муносабатини мулоқот шаклига кўчиради. Ҳар бир мулоқот шаклида семантик-синтактик алоқа тизимининг турли манзаралари қоришиб кетади. Нутқ шакллари жамланмаси бевосита ва билвосита ноадабий омиллар боғламига дахлдор моҳиятга эришади. Бадий талқиндаги риторик муносабатлар ранг-баранглиги маъно-моҳиятнинг аниқлигини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Жамол Камол. Шеър санъати. –Т.: Янги аср авлоди, 2018.
2. Орипов А. Танланган асарлар. Шеърлар ва дostonлар. 2-жилд. –Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2001.
3. Раҳимжон Р. Адабиётдан чиқиш. –Т.: Академнашр, 2015.
4. Хамдамов А. Абдулла Орипов шеърлятида халқона поэтик тафаккур муаммоси: Филол. фанлари номзоди ... дис. автореф. - Тошкент, 2011.
5. Ғафуров И. Шеърлят – изланиш демак. –Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1984.
6. Ҳамдамов У. XX аср ўзбек шеърляти бадий тафаккур тадрижининг ижтимоий-психологик хусусиятлари: Филол. фанлари доктори ... дис. автореф. - Тошкент, 2017.

MUNDARIJA

Andijon davlat universiteti rektori A.S. Yuldashevning Respublika ilmiy-amaliy onlayn konferensiya ishtirokchilariga tabrik so'zi..... 5

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATINING G'OYAVIY-BADIIY XUSUSIYATLARI

Дилмурод Куронов. Абдулла Орипов ижодида мумтоз анъаналар..... 8

Абдусамад Эрмухамедов Норматович. Abdulla Oripov ijodida Alisher Navoiy an'analari..... 14

Йўлчиев Қаҳҳор Ваҳобович. Лирик шеърда топохронос..... 19

Абдурахим Солиев. Драматизм ва характер..... 22

G.N.Qo'uliyeva. A.Oripov lirikasida Ona хотираси va bahorning tarannum etilishi..... 28

Yangibayeva N., Daniyarova K. Abdulla Oripov she'riyatining o`ziga xosligi..... 33

Мўминова М.М. Шеър отлик мўъжизанинг сирлари..... 36

Qobilov U, Sanaqulov U. Abdulla Oripov ijodi va mumtoz an'analar..... 40

Гулбаҳор Ашурова. Abdulla Oripov she'riyatida “ko'ngil” va “dunyo” obrazlari haqida..... 47

Орипова Гулноза. Abdulla Oripov lirikasida qofiyaning o'rni..... 61

Нормат Йўлдошев. Абдулла Орипов шеърлятида лирик қахрамон кечинмалари..... 65

Мўминов Бегали Юнусович. Abdulla Oripov ijodida ijtimoiy pafos..... 71

Махаммадиев Аҳаджон Ро`йбой о`г`ли. Lirik qahramon ruhiyatining yoritilishi (“Sarob” she`ri misolida)..... 76

Tojiddinnoy T .She`r mazmunining anglanishida “hazil” qaydining o'rni (Abdulla Oripov ijodi misolida).....

Anvarjonova Dilzoda. Abdulla Oripov she'riyatining badiiy xususiyatlari..... 81

Сайёра Раимова. Абдулла Ориповнинг диний-маърифий шеърларининг ўрганилишига доир..... 86

Jaloliddinova Mushtariybonu. Abdulla Oripovning badiiy san`atlardan foydalanish mahorati..... 90

Afzaldin Nizomiddinov Arabboy o`g`li. Abdulla Oripov ijodida voqeaband lirika..... 93

Матякупов Саъдулла Гаипович. Абдулла Орипов шеърлятида

диалог: тасвир ва ифода мутаносиблиги..... 97

ABDULLA ORIPOV ASARLARINING UMUMINSONIY AHAMIYATI

Sadikova G. K., Tuxtabayeva K. A., Muxtorjonova X. N., Inomov F. U. Abdulla Oripovning ijodi hamda avlodlarga qoldirgan yuksak ma'naviy merosi.....	103
Nasriddinova Iroda Sayfiddin qizi. Abdulla Oripov ijodida umuminsoniy qadriyatlar talqini.....	109
Adhamjonova Mushtariy Ahrorjon qizi. Abdulla Oripov she'rlarida onalar madhi.....	113

ABDULLA ORIPOVNING ADABIY-ESTETIK QARASHLARI

Сиддикжон МЎМИНОВ. Абдулла Орипов суҳбат ва суҳбатдош хақида.....	118
Холмирзаева Сайёра Шукуровна. Абдулла Орипов билан Шукур Холмирзаев ўртасидаги ижодий ва дўстона муносабатлар.....	123
Муллабоев Ш. Шоирлик масъулияти.....	129
Абдуллаева Дилдорахон Зумратбековна. А.Ориповнинг адабий-танқидий қарашлари.....	135

ADABIY TA'LIMNING TURLI BOSQICHLARIDA A.ORIPOV IJODINING O'QITILISHI

Файзуллоев Бахтиёр Бобожонович. А.Ориповning "O'zbekiston" qasidasini o'rganishga ayrim mulohazalar.....	138
Dilafuz Ismonova . Til xususiyatlarini o'rgatishda badiiy matnlarning o'rni.....	149
Rahmonqulova K. Maktabda "Birinchi muhabbatim" she'rini o'rganish tajribasidan.....	153

ABDULLA ORIPOV IJODI VA FOLKLOR

Mirzayeva S . Abdulla Oripov ijodida folklor an'analari.....	159
Eshanova Z., Asqarova K. Abdulla Oripov ijodida folklorizmlar.....	162
Ўраева Дармоной Саидахмедовна, Ниязова Мохичехра Хаятовна Абдулла Орипов шеърларида олқишлар.....	170

**ABDULLA ORIPOV IJODINING O'RGANILISHI
(O'ZBEKISTON VA XALQARO MIQYOSDA)**

Хулкар Ҳамроева, Шахло Наралиева, Салимжон Ғаниев. Abdulla Oripov va dunyo adabiyoti.....	176
Нигора Шарипова, Рустам Шарипов. Abdulla Oripovning tarjimonlik mahoratiga doir ayrim mulohazalar.....	185
Шарифжон Гайбуллоевич Тожибоев. Abdulla Oripovning “Ketmoqdaman” va “Munojotni tinglab” she’rlarining tojik tiliga tarjimalari haqida ayrim mulohazalar.....	192
Narziyeva Ma’mura Norpulatovna. Abdulla Oripov ijodi ustozlar e’tirofida.....	198
Убайдуллаев Нормухаммад. Абдулла Орипов ҳаёти йўлини ўрганишда автобиографик битикларнинг ўрни.....	203
Karimov Jasur Azimjonovich. Abdulla Oripov ijodining o`rganilishi...	209
Mundarija.....	213

**ABDULLA ORIPOV TAVALLUDINING 80 YILLIGIGA
BAG'ISHLANGAN "ABDULLA ORIPOV IJODIY MEROSINING
O'RGANILISH MASALALARI" MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY ONLAYN KONFERENSIYA MATERIALLARI**

©Andijon davlat universiteti, 24.03.2021 y.

Bosishga ruxsat berildi: 25.03.2021 y. Qog'oz bichimi 80x64. 1/8

Hajmi 13,3 bosma taboq. Adadi 100 nusxa.

Manzili: Andijon shahri, Universitet ko'chasi 129-uy